

ОСОБЛИВОСТІ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ В ПОЛЬЩІ МІЖ ПЕРШОЮ ТА ДРУГОЮ СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ.

У статті автор розглядає церковне життя різних конфесій Польської держави у 1920-1930-х років минулого століття, зокрема взаємовідносини між католицькою, православною, єврейською церквами.

Ключові слова: *церква, релігія, конфесії, національні меншини.*

Відроджена восени 1918 р. Польща складалася із земель, які до Першої світової війни належали Росії, Австро-Угорщині та Німеччині й тому відрізнялися за національним складом, духовно-конфесійними традиціями та ментальністю мешканців. На сході переважало литовське, білоруське й українське населення, а на заході й частково в Східній Галичині було багато німців. За переписом 1921 р., у державі проживало понад 27 млн. осіб, зокрема близько 65 % поляків, здебільшого римо-католиків, і 16 % українців, як правило, вірних Греко-католицької та Православної церков. Німці (4 % населення країни) переважно були лютеранами, а євреї (10 %) –їудеями [1].

Згідно з Конституцією Польської Республіки 1921 р. її громадянам гарантовано всі демократичні права й свободи, а національні меншини українці, євреї, білоруси, німці, литовці мали отримати національно-культурні права. Щоправда, Римо-католицькому костелу визначено "провідне місце серед інших віровизнань, які мають рівні права". Позатим англійський історик Норман Дейвіс уважав, що керівні верстви держави до й після 1926 р. дотримувалися антиклерикального тону. Християнсько-демократична партія тільки ненадовго здобула сумнівну владу, коли в 1923 р. увійшла до складу коаліційного уряду разом із Польською народною партією "П'яст" Вінцентія Вітоса. її правий конкурент, націонал-демократія Романа Дмовського, з яким ця партія могла б укласти тактичний союз, ніколи не здобувала влади. Конкордат, підписаний урядом 10 лютого 1925 р. із Ватиканом, надав церкві в Польщі широку автономію. Офіційно визнані були Римо-католицький костел, Греко-католицька та Вірменська (у єднанні з Римом) церкви. Духівництво звільнялося від військової служби, від переслідувань у судах і навіть особистого прибуткового податку. Йому фактично надано контроль над вивченням релігії в державних школах, де введено посади катехитів. Церковна власність, що колись була конфіскована старими владами, а тепер належала польській державі, мала забезпечувати виплату зарплатні церковникам. І все ж конфлікт держави й церкви з приводу шлюбного права так і не був розв'язаний, зберегли чинність регуляторні принципи, які існували до 1918 р. Розлучення існувало тільки на території колишньої пруської частини Польщі [2].

Активним був і громадський католицький рух. Організація "Католицька акція", створена в Польщі 1930 р. під проводом графа А. Бнінського, мала філії в кожній парафії країни. Підпорядковані їй організації - Католицька чоловіча ліга, Католицька жіноча ліга й Католицька ліга молоді - налічували 750 тис. осіб - більше членів, ніж будь-яка політична партія. Пленарна конференція єпископату в 1936 р. у Ченстохові вперше за триста років і Міжнародний конгрес короля Христа в Познані в 1937 р. підтвердили новий наступ костелу на атеїзм, який сповідували представники лівих партій і частина молоді. Щораз тіснішому зв'язку між церквою і створеним після смерті Пілсудського Табором національної єдності, натхненному їхнім спільним страхом перед невдоволеними некатолицькими меншинами, поклав кінець Другої світової війни [3].

Зрозуміло, що у відновленій Польщі Римо-католицький костел займав домінуюче становище. Його клір був не лише вільним від державно-політичного контролю, але користувався стабільною підтримкою влади. Саме тому католицькі громади швидко росли чисельно й структурно-територіально. Зокрема, якщо в 1925 Львівська римо-католицька дієцезія мала 373 парафії, то вже в 1937 р. - 408. Збільшилася також Перемишльська дієцезія - з 343 парафій у 1934 р. до 394 у 1937 р., аналогічно й Луцька дієцезія - зі 120 до 133 парафій [4]. Згідно з офіційними даними переписів Римо-католицький костел у 1921 р. мав в Україні 16 млн. вірних (63,9 % всього населення), а в 1931 р. - 20,7 млн. (64,8 %) [5].

Важливим центром римо-католицизму залишився Львів (1939 р. - 318 тис. населення), що був центром митрополії (включала Львівську архієпископію, Перемишльську й Луцьку дієцезії). Архідієцезією керував Юзеф Більчевський, а з 1923 р. - Болеслав Твардовський. У 30-ті роки в місті, де кожен другий був римо-католиком, діяло 32 костели, у яких, крім релігійних свят, проходили урочистості з нагоди свят Незалежності (11 листопада 1918 р.), річниць оборони Львова (22 листопада 1918 р.), січневого повстання 1863 р. Влада виділила чимало ділянок для будівництва нових мурованих і дерев'яних костелів і каплиць (Матері Божої Остробрамської, Кармелітів Босих на Персенківці, Ісуса Христа в Козельниках, св. Вінцентія на Сигнівці на Знесенню). Більше костельне будівництво велося лише в столичній Варшаві [6].

Упередженням, зокрема на початку 20-х рр., було ставлення влади до Греко-католицької церкви. Та це й не дивно: в період відродження Польської Республіки восени 1918 р. її ієрархи - митрополит Андрій, єпископи й декілька священиків увійшли до Української Національної Ради - парламенту щойно проголошеної Західно-Української Народної Республіки, а десятки священиків стали капеланами Галицької армії на фронтах українсько-польської війни 1918-1919 рр. Не вдалося зупинити кровопролиття й митрополиту Андрію Шептицькому та римо-католицькому арциєпископу Юзефу Більчевському, які в той час активно листувалися. [7] Відтак обидві влади - українська й польська нерідко інтернували священнослужителів і членів їхніх родин.

Не зважаючи на певні політичні утиски, в міжвоєнний період міцніла організаційно й національно-духовно Греко-католицька церква. Вона мала в

Польщі три єпархії й Апостольську адміністрацію Лемківщини. Напередодні Другої світової війни кількість парафій у Львівській архієпархії зросла до 1267 (1918 р. - 1106), у Станіславівській єпархії - до 425 (1918 р. - 415). |

Щоправда, в Перемишльській архієпархії парафій зменшилося до 577 (1918 р. - 687), бо ще 1934 р. Конгрегація східних церков у Римі відокремила від неї дев'ять деканатів (111 парафій, 127 тис. вірних, 203 храми й каплиці), з яких створила Апостольську адміністрацію Лемківщини. Згідно з офіційними польськими документами, це зроблено задля запобігання москвофільсько-православній пропаганді на Лемківщині.

Центром адміністрації спершу визнано Риманів, потім Сянік.[8] Декілька греко-католицьких парафій функціонувало й в інших регіонах, наприклад св. Норберта в Кракові, яка об'єднувала кількасот місцевих українців, а також студентів вищих навчальних закладів із різних галицьких міст і сіл [9]. Нечисленні неоунійні парафії з'явилися в міжвоєнний період на Підляшші, Люблінщині, Волині та Поліссі. Однак влада ставилася до них упереджено, недовіряла прибулим зі Східної Галичини священикам, а тому перешкоджала відкриттю єпископства неоуніатів [10].

Діяльність митрополита Андрія Шептицького, греко-католицького духовенства сприяла поглибленню впливу церкви на громадсько-політичне й культурно-освітнє життя краю. Напружена суспільно-політична ситуація в країні вимагала від ГКЦ співпрацювати з національно-демократичним політикумом - Українським національно-демократичним об'єднанням, а також творити свої політичні структури - Українську християнську організацію (УХО, 1925-1929 рр.), Українську католицьку народну партію (1930 р., у 1932-1939 рр. - Українська народна обнова), Український католицький союз (1931), які виступали з ідеєю польсько-української угоди на засадах національно-територіальної автономії українських земель, виховання народу на релігійно-моральних основах [11]. У 1930 р. ієрархи церкви засудили як саботажні акції Організації українських націоналістів, так і репресії влади проти українських діячів, зокрема й патріотично налаштованих священиків, а також нищення і закриття владою українських церков на Холмщині.

За участю митрополита й 60 тис. молодих галичан і підтримки Папи Пія XI 7 травня 1933 р. у Львові проголошено створення Католицької акції української молоді, яку підтримали парамілітарні товариства "Луг" і Пласт, Ліга українських студентів. Масова християнсько-патріотична молодіжна структура видавала журнал "Католицька Акція", у якому публікувала статті виховного характеру, критикувала тоталітарні режими Гітлера й Сталіна. 24 липня керівництво церкви оприлюднило звернення "В справі подій на Великій Україні до всіх людей доброї волі", у якому засудило голодомор в УРСР, підтримало створення Громадського комітету порятунку України.

За сприяння духовенства діяли марійські товариства, багато читалень "Просвіти" й "Рідної школи", "Захист ім. митрополита Андрея графа Шептицького для сиріт у Львові", Народна лікарня, Український фонд воєнних вдів і сиріт, Українська "захоронка" (8 "захоронок", де виховувалося близько

500 юних галичан), Українське крайове товариство опіки над інвалідами, протиалкогольне й протинікотинове товариство "Відродження". Церква була співзасновником кооперативних і фінансово-кредитних структур. Особливо масовими були Першолистопадові панахиди, зеленосвяточні походи на могили воїнів УСС-УГА на Янівський і Личаківський цвинтарі.

У греко-католицькій Богословській академії (відкрита 1929 р. на базі духовної семінарії; ректор Йосиф Сліпий) викладали відомі діячі НТШ: археолог Ярослав Пастернак, історики Іван Крип'якевич і Микола Чубатий. Створене в 1923 р. у Львові Українське богословське товариство впорядковувало джерела з церковної історії, видавало збірник "Богословія". Археографічну діяльність мав координувати "Архів історії унії", який у 1928 р. заснував Андрій Шептицький. Досвідчений митрополит прагнув, щоб ГКЦ не лише консолідувала політичне й національно-культурне життя краю, поглиблювала єдність у лоні Вселенської церкви, але й відновлювала східні обрядові традиції, сприяла єкуменічному зближенню українських церков[12].

Відомий польський історик Станіслав Стемпень вважає, що Греко-католицька церква в міжвоєнний період обрала власний шлях еклезіяльного розвитку. Зокрема, тенденції до надання греко-католицькому обрядові візантійського характеру не суперечили його окцидентальним духовним цінностям. Візантинізація розумілася як збагачення змісту релігійного життя. Окциденталізація та латинізація цієї церкви були природним шляхом пошуків власного місця в західній цивілізації і свідомим прагненням віднайти свою обрядову ідентичність, яка відрізняла б ГКЦ від Православної церкви. Святоюрська ієрархія вважала, що обрядова реформа може реалізовуватися виключно канонічним шляхом, а саме - постановами соборів і рішеннями владик. Натомість духівництву рішуче заборонялося самовільно впроваджувати будь-які зміни в обряді. Єпископи підтримували легітимність обрядових змін, привнесених у церкву рішеннями Замойського (1720 р.) і Львівського (1891 р.) провінційних соборів, а також ухвалами єпархіальних соборів. Як відомо Владика повчали духовенство, що прийняті в той час постанови можуть бути змінені лише правочинним способом, після детального аналізу та зіставлення їх із тогочасною релігійною практикою у Вселенській церкві[13].

С. Стемпень вважає (на відміну від деяких українських істориків), що в міжвоєнний період не простежуються тенденції до подальшої латинізації греко-католицького обряду, а спроби впровадження обов'язкового celibату не можна трактувати як вияв цього процесу. Тогочасні "латинізатори" чи "західники" були не так прихильниками подальших запозичень від Римо-католицького костелу, як, радше, збереження вже існуючих практик або їхньої еволюційної заміни іншими, згідними з духом Східної церкви. Водночас слід погодитися з думкою польського історика, що латинізовані форми греко-католицького обряду були приречені на повільне "відмирання", оскільки прихильники візантинізації покликувалися на глибшу традицію та історико-культурні цінності, що особливо яскраво виявлялося в церковному мистецтві - духовній музиці, іконописі львівських малярів, архітектурі галицьких церков.

Апостольська столиця, наголошує С. Стемпень, підтримувала тенденції до відродження візантійського характеру Східних церков, намагаючись одночасно їх уніфікувати. Це не означає, однак, що всі запозичення від Західної церкви були відкинуті греко-католиками й деякі з них збереглися в нинішньому літургійно-обрядовому житті [14].

Позицію митрополита Андрія Шептицького щодо обрядовості на Четвертій унійній конференції в Пінську 1933 р. представив о. Йосиф Сліпий, наголосивши, що греко-католики прагнуть виконувати роль містка, відкриваючи перед усією Католицькою церквою ті надбання, що своїм корінням сягали культурної скарбниці античної Греції та розвинулися у візантійській традиції першого тисячоліття[15].

Загалом у міжвоєнний період існувало два підходи щодо збереження ідентичності греко-католицького обряду. Перший репрезентував А. Шептицький. Це була універсальна концепція, надлокальна й наднаціональна, хоча, що може видатися парадоксальним, власне вона опиралася на давню українську історико-культурну традицію. А. Шептицький відстоював її з огляду на глибоке переконання, що саме ГКЦ відіграє вагомую роль у наверненні російського православ'я до унії з Римом. Принаймні двічі, після революції в Росії та на початковому етапі Другої світової війни, він міг утвердитися в думці, що ця справа є цілком реальною та близькою до здійснення. А. Шептицький намагався активно залучати Греко-католицьку церкву до неоунійної праці поза Галичиною. Деякі його оцінки феномену латинізації спричинені усвідомленням тієї місії, яку мала відіграти ГКЦ на Сході, а також закидами цій церкві з боку православних. Утім, дещо наївними видаються сподівання А. Шептицького на те, що достатньо очистити греко-католицький обряд від латинізмів, і він отримає визнання православної спільноти на Наддніпрянщині й у Росії [16].

Натомість перемишльський і станіславівський єпископи Йосафат Коциловський і Григорій Хомишин ідентичність греко-католицького обряду вбачали в збереженні його місцевого українського характеру та розвитку в рамках обрядового зішз цію. Можливе запровадження певних змін, що зачіпали зовнішні обрядові форми (елементи літургійного одягу, стиль іконописання, побудову храмів, особливості церковного співу), повинно було, на думку обох ієрархів, відбуватися еволюційним шляхом і то за умови, що новації стануть зрозумілими для вірних, не будуть викликати конфліктів і не спричинять падіння побожності серед галицьких українців [17].

Православна церква була другою в міжвоєнній Польщі за чисельністю прихожан після Римо-католицького костелу. Найбільшими були її впливи на Волині, Холмщині та Підляшші, де православ'я вважалось найважливішою ознакою українського національно-культурного життя, загалом українства й частини росіян. Особливо посилювалися суспільно-культурні впливи православ'я на початку 20-х років, коли в Польщі знайшли притулок державно-політичний провід УНР на чолі із С. Петлюрою та 40-тисячна Українська армія, а ще десятки тисяч біженців, полонених та інтернованих наддніпрянців, які з

політичних мотивів змушені були покинути Батьківщину[18]. Більшість із них у 1921-1924 рр. перебувала майже у двох десятках спеціальних таборів - Олександрів Куявський, Каліш, Стшалків, Щипйорно, Вадовиці, Ланцут та ін. В їхньому середовищі діяли православні капелани, церковні братства та хори, видавалися і поширювалися серед місцевого населення церковні календарі, "Релігійно-науковий вісник" (1922-1923 рр., Каліш)[19]. Справжніми центрами духовного життя стали козацькі церкви - св. Покрови (настоятель отець П. Білон, критор генерал-хорунжий М. Янчевський) і шпитальна св. Пантелеймона (настоятель отець Д. Залізник) у Щипйорно, баракові церкви і каплички в інших місцевостях. Під особливою опікою капеланів і церковних братств знаходилися українські військові цвинтарі, де знайшли вічний спочинок тисячі українських емігрантів.

Промотором церковно-релігійного життя інтернованих козаків і старшин був отець Павло Пашевський, головний капелан Армії УНР. Це він за згодою міністра віровизнання Державного центру УНР професора Івана Огієнка й православного варшавського митрополита Георгія організував у Каліському таборі курси військових капеланів, керував Радою братств Кирила і Методія та св. Покрови. Після розпуску таборів він працював священиком парафії в Луцьку, опікувався бурсою дітей-емігрантів ім. С. Петлюри в Перемишлі, групами емігрантів у Здолбунові, Рівному, Кременці та інших містах Волині, а з 1942 р. служив у Кафедральній Православній церкві св. Марії і Магдалени у Варшаві. Помер він у 1944 р. і похований на генеральській частині православного цвинтаря Варшава-Воля [20] Польська влада теж приділяла велику увагу Православній церкві, яку прагнула відокремити від московського церковного центру. Це ще раз засвідчив проведений за сприяння польської влади Почаївський церковний з'їзд 1921 р., який продемонстрував антимосковські наміри. Тоді ж Міністерство віросповідань запропонувало кременецькому єпископу Діонісію підготувати проект організації Вищого управління Православної церкви в Польщі. У 1923 р., після вбивства митрополита Юрія, провладного владику Діонісія переміщено до Варшави. Робився й тиск на окремі неблагонадійні православні громади, від яких реквізували землю. І, нарешті, не без впливу Варшави 13 листопада 1924 р. Вселенський патріарх Григорій VII затвердив незалежність в управлінні Православної церкви в Польщі. Так канонічно оформлено автокефалію цієї церкви [21]. До її складу увійшло п'ять єпархій: Волинська, Поліська, Гродненська, Віденська й Варшавсько-Холмська. Зрозуміло, що головною була українська Волинська єпархія, кількість парафіян якої (760) перевищувала всі парафії (651) інших чотирьох парафій [22].

Новий статус церкви не зняв за давнини непорозуміння щодо її власності на місцях. Як відомо, в роки Першої світової війни Холмщина, Підляшшя, Волинь і Полісся зазнали великих демографічних і культурних втрат. З цих теренів улітку 1915 р. насильно депортовано в 37 російських губерній майже 300 тис. православних українців, вивезено церковне начиння, книги, дзвони, більшість з яких не повернуто. Зруйновані або ж зачинені церкви нова польська

влада почала переробляти на костели. Лише на Холмщині й Підляшші з 389 довоєнних церков 150 "переведено" в римо-католицизм [23]. У 30-ті роки ліквідовано Волинську духовну семінарію, натомість у Варшаві створено Православний митрополичий інтернат, який давав середню богословську освіту майбутнім студентам Православного відділу Варшавського університету, що, на думку дослідників, полонізувало майбутніх православних священиків [24].

Особливо ж катастрофічних утрат зазнала церква влітку 1938 р., коли представники польських шовіністичних сил при потуранні влади на Підляшші й Холмщині знищили 112 церков [25]. Це викликало протестаційні дії не лише Священного синоду й митрополита Діонісія, але й українських послів у Сеймі. Урешті-решт після президентського декрету й урядового розпорядження в січні 1939 р. на розгляд Сейму винесено урядовий законопроект із питань державно-церковних взаємин, згідно з яким планувалося відшкодування Православній церкві за втрачені землі й будівлі. Однак Міністерство віровизнань домоглося від єпископів згоди на резигнацію [26].

Вірменська католицька (із XVII ст.) церква в міжвоєнний період об'єднувала 5-5,5 тис. галицьких вірмен, насамперед у Львові, Снятинському, Косівському, Коломийському, Городенківському, Станіславівському повітах. Найбільші парафії цієї церкви були в Львові (1200 осіб, 1927 р.) і Кутах (понад 500 осіб). Поза галицьким тереном діяли також вірменські парафії у Луцьку, де в 1926 р. відкрито відновлений храм, а також у Варшаві, де після революції 1917 р. замешкало понад сто емігрантських родин григоріанського визнання у Вірменії. Загалом у 30-ті роки церква мала в Польщі 8 парафіяльних церков і 19 каплиць [27]. Особливо ж доглянутою була будівля Вірменської церкви XIV—XVI ст. на Вірменській вулиці у Львові. На жаль, ще три давні вірменські церкви в цьому місті знесено в 1784 р. [28].

Львів до того ж був також центром Львівської архідієцезії Вірменської церкви (у єднанні з Римом), яка включала наприкінці 30-х рр. три деканати й вісім парафій [29]. З ініціативи архієпископа (митрополита) Юзефа Теодоровича в 1925-1928 рр. продовжили розпочату перед Першою світовою війною реставрацію та реконструкцію вірменського кафедрального собору, до оздоблення якого залучено талановитого краківського маляра Я.-Г. Розена. Сам Ю. Теодорович був відомий не лише як релігійний, але й громадсько-політичний діяч польсько-патріотичного напрямку.[30]. Значно меншим у порівнянні з Римо-католицьким костелом і Греко-католицькою церквою був суспільний вплив семи протестантських релігійних об'єднань, діяльність яких здебільшого координувалася закордонними, насамперед німецькими й австрійськими центрами. Протестантські церкви й релігійні союзи виникли в Польщі ще в XVI ст., під час Реформації, коли усталилися їхні релігійно-територіальні відмінності. За релігійною формою, характером і змістом діяльності ці конфесії поділялися на Аугсбурзьке (лютерани) та Гельвеційське (або Реформаторське, кальвіністи) віровизнання. Деякі релігійні об'єднання інтегрували згадані релігійні ідеології в єдине ціле [31]. Згідно з переписом 1921 р. протестанти становили більше мільйона (3,9 %) населення Польщі.

Найбільше їх було в Тешинській Сілезії, Помор'ї, Великопольщі й Віленщині, тобто в районах компактного проживання німців [32].

Протестантські об'єднання (або "євангелістські", як полюбують писати польські автори) в міжвоєнній Польщі деякі дослідники цілком слушно систематизують за територіальним принципом і насамперед виділяють сім найвпливовіших конфесій. Зокрема, Євангелістсько-аугсбурзька церква діяла в центральних і східних воєводствах, у Тешинській Сілезії, а також у кількох відділеннях у західних воєводствах. Її головна садиба знаходилась у Варшаві. У центральних воєводствах діяла також Євангелістсько-реформаторська церква з осідком у столиці. Конфесія з такою ж назвою в східних воєводствах підпорядковувалася керівництву у Вільно. У південних воєводствах діяла Церква євангелістсько-аугсбурзького й гельвеційського віровизнання з центром у Станіславові, в західних - Євангелістсько-уніатська з управлінською установою в Познані. З Катовіце здійснювалося керівництво Євангелістсько-уніатською церквою в польській Верхній Сілезії. У Західній Польщі діяла Євангелістсько-лютеранська церква із центром у Рогожні Великопольській. Щоправда, лише в протестантських конфесіях, які діяли на колишній території Російської імперії, вирізняли окремо лютеран і кальвіністів. На колишніх австро-угорських і німецьких землях віруючі обох сповідань належали до однієї конфесії (виняток становила лише Євангелістсько-лютеранська церква). Церква Євангелістсько-аугсбурзького й гельвеційського віровизнання прирівняна польським законодавством до конфесійної федерації, Євангелістсько-уніатська діяла як церковне об'єднання (унія) [33].

Однак чисельність протестантських структур на початку 20-х рр. не була високою. Зокрема, Євангелістська церква аугсбурзького й гельвеційського віросповідання в Галичині (суперінтендантура в Станіславові) нараховувала близько 35 тис, громада менонітів з управлінням у Львові - 5 тис. осіб. Навіть Євангелістсько-уніатська церква, яка об'єднала німців на колишній території Німеччини налічувала лише 27 тис. осіб [34]. Кількісний застій указаних громад можна пояснити не лише виїздом частини євангелістів до Німеччини, але й тиском із боку польської влади, яка нерідко закривала німецькі школи й молитовні будинки, ігнорувала німецьку мову в службовому діловодстві, нерідко забороняла публічні відправи. У свою чергу національно-культурний чинник впливав на релігійну політику офіційної Варшави, конфесійне життя, насамперед на прикордонних окраїнах держави. Варшава прагнула також нейтралізувати вплив закордонних центрів (Берлін, Відень) на їх польські структури. Чи не тому в 1921-1931 рр. кількість протестантів у країні зменшилася на 16 % [35]. На захист протестантських громад нерідко ставали місцеві німецькі партії, зокрема Німецька партія праці. Лише наприкінці 30-х рр. була врегульована законодавча база держави щодо протестантських об'єднань.

У середині 30-х рр. іудейська спільнота Польщі (близько 114 тис. осіб) була об'єднана у 800 віросповідних громад [36]. Практично в кожному

галицькому місті й містечку діяли синагоги. Єврейська інтелігенція міст була дуже полонізованою, а тому не такою ортодоксальною як у ХІХ ст.

Нечисленні громади мусульман і караїмів теж мали загальнопольські релігійні спілки, визнані владою. Вони проводили немало освітню й добродійну діяльність серед своїх вірних.

Загалом, політика офіційної Варшави, особливо після смерті Ю. Пілсудського, характеризувалася посиленням табору військових і клерикалів, що сприяло релігійно-культурній асиміляції національних меншин. Бельведер насамперед фаворизував провладний Римо-католицький костел.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. - Львів, 2002, - С.458-459; Манусевич А. Очерки по истории Польши. - М., 1952. - С. 256-278; Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польши с древнейших времен до наших дней. - Варшава, 1995. - С.216-228, 258-259.
2. Девіс Н. Боже ігрище. Історія Польщі. - К., 2008. - С.759.
3. Там само; Дильонгова Г. Історія Польщі 1795-1990. - К., 2007. - С. 134.
4. Rocznik Statystyczny Kosciola Katolickiego w Polsce. 1937. - Lublun, 1938. - S.5.
5. Kosciol Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik Statystyczny / Red. Nauk. L.Adamczuk, W.Zdaniewicz. - Warszawa, 1991. - S.40-43.
6. Литвин М., Любашенко В., Пилипів І. Церковно-релігійне життя // Історія Львова: У 3-х т. - Львів, 2007. - Т. 3. - С.74-75; Koscioly i klasztory Lwowa z wiekow XIX-XX / Red. nauk. J.Ostrowski. - Krakow, 2004. - S. 15-16.
7. Пилипів І. Державотворча політика Греко-католицької церкви в період ЗУНР // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи. - Львів, 2002. - 4.1, - С.90-94; Іванцев І., Пилипів І. Українська Греко-католицької церква і Західноукраїнська Народна Республіка // Розстріляна і відроджена Церква. Матеріали науково-теоретичної конференції до 55-ї річниці ліквідації УГКЦ радянським режимом. - Івано-Франківськ, 2001. - С.5-31; Красівський О. Українсько-польські взаємини. 1917-1923. - К., 2008. -С.59, 394, 395,401.
8. Kosciol Katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik Statystyczny. - Warszawa, 1991. -S. 63; Лемківщина. У 2-х т.:Духовна культура / Відп. ред. С.Павлюк. - Львів, 2002. -С.181-183.
9. Детальніше див.: Литвин М. Українське культурно-освітнє життя в Кракові (кінець ХІХ - перша третина ХХ століття) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - Львів, 2008. - Вип. 16. - С.245-252.
10. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795-1990. – С.34-135.
11. Див.: Москалюк М. Український християнсько-суспільний курс Галичини в 20-х рр. ХХ ст.- К., 1998.-56 с.
12. Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. - Івано-Франківськ, 2004. – С.68-195, 299; Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських

- громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. - кінець 30-х рр. XX ст.). - Івано-Франківськ, 1999. - С.45, 56, 63-64, 77, 79,81.
13. Степень С. Між окциденталізацією і візантизацією: проблема обрядової ідентичності Греко-Католицької Церкви в Речі Посполитій міжвоєнного періоду // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. - 4.4: Еклезіяльна і національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи. - С.86-98.
 14. Там само.-С.98-99.
 15. Slipuj J. Wizantynizm jako forma kultury // Pamietaik IV-ej Pinskiej Konferencji kaplanskiej w sprawie unii koscielnej (7, 8 i 9 wrzesnia 1933). - Pinsk,1934. - S.57-78.
 16. Степень С. Вказ. праця. - С.98-99; Аввакумов Ю. Митрополит Андрей (Шептицький) і проблеми церковної єдності в Росії // Ковчег. Науковий збірник із церковної історії. - 4.4: Еклезіяльна і національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи. -С. 101-114.
 17. Детальніше див.: Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. - Івано-Франківськ, 2006. - С.41-126.
 18. Колянчук О. Українська військова еміграція у Польщі (1920-1930). - Львів, 2000. - С.3-7.
 19. Там само.-С.55-134.
 20. Колянчук О. Увічнення нескорених. Українські військові меморіали 20-30-х рр. у Польщі. - Львів, 2003, - Є. 166-167; Szagala R., Kolanczuk A. Smetarz prawoslawny na Woli w Warszawie. Groby ukrainskie. - Warszawa, 2002. - S.71; Wiszka E. Emigracja ukrainska w Polsce 1920-1939. - Torun, 2005. - S.330-331, 456, 597.
 21. Мартирологія українських церков.-Т.І: Українсько-православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упоряд. О.Зінкевич, О.Воронин. - Торонто, 1987. - С.610-612; Борщевич В. Політика Другої Речі Посполитої щодо Української православної церкви на Волині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип.7. - Львів, 2000. - С.362-371.
 22. Галуха Л. Розвиток православ'я на Холмщині і Підляшші у 20-30-х роках XX століття // Українці Холмщини і Підляшшя. Історична доля, духовна і національна культура впродовж віків / Упоряд. М.Кучерепа; Н.Стещенко. - Луцьк, 2008. - С.290-291.
 23. Кравець М. Проблема Холмщини і Підляшшя напередодні й під час першої світової війни // Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість, - К., 1993. - С. 183-187; Галуха Л. Вказана праця. - С.292:
 24. Борщевич В. Вказана праця. - С.387.
 25. Стоколос Н. Трагедія православної церкви Польщі в 20-30-х роках XX ст. (на матеріалах фондової збірки Рівненського краєзнавчого музею) // Історія релігій в Україні. Тези повідомлень III круглого столу. - К.; Львів, 1993. - С. 15.

26. Галуха Л. Вказана праця. - С.297.
27. Kosciol Katolicki w Polsce 1918-1990. - S.75.
28. Крип'якевич І. Історичні проходи по Львові. - Львів: Апріорі, 2007. - С.101-102.
29. Rocznik Statystyczny Kosciola Katolickiego w Polsce. 1937. - Eublin, 1938. - S.5.
30. Історія Львова. У 3-х томах. - Львів, 2007. - Т.3. - С.76.
31. Вовк Я.О. Формування політики Польської держави стосовно протестантських конфесій (1918-1926 рр.) // Український історичний журнал. - 2006. - №6. - С.168-169.
32. Statystyka Polski: Pierwszy Powszechny Spis Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 30 wrzsenia 1921r.- Т. XLVa: Mieszkania, Ludnosc, Stosunki Zawodowe. - Warszawa, 1926. -S.VII.
33. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі - AAN) / Ministerstwo Wyznan Religijnych i Oswiecenia Publicznego. Т.343. - К.9; Т.1246. - К.218-220; Вовк Я.О. Вказана праця. - С.169.
34. Вовк Я. О. Вказана праця. - С.168; Olszewicz B. Obraz Polski dzisiejszej. Fakty, cyfry, tablice. - Warszawa, 1938. - S.131.
35. Maty Rocznik Statystyczny 1937. - Warszawa, 1938. - S. 26; Rocznik Statystyczny Kosciola Katolickiego w Polsce. 1937. - Lublin, 1938. - S.16.
36. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795-1990. - С.138.

I.V. PYLYPIV

FEATURES OF THE CHURCH AND RELIGIOUS LIFE IN POLAND BETWEEN THE FIRST AND SECOND WORLD WARS.

In the article the author examines the life of the church of the different confessions of the Polish state in the 1920-30-ies of the last century, in particular the relationship between the catholic, orthodox, jewish churches.

Keywords: church, religion, creed, national men'shiny.

И.В. ПЫЛЫПИВ

ОСОБЕННОСТИ ЦЕРКОВНО-РЕЛИГИОЗНОЙ ЖИЗНИ В ПОЛЬШЕ МЕЖДУ ПЕРВОЙ И ВТОРОЙ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ.

В статье автор рассматривает церковную жизнь разных конфессий Польского государства в 1920-30-х годах прошлого столетия, в частности взаимоотношения между католической, православной, еврейской церквями.

Ключевые слова: церковь, религия, конфессии, национальные меньшины.